

Beszámoló a Magyarország története VII. kötetének vitájáról

1976. január 12-én a MTA Történettudományi Intézetében került sor a 10 kötetes Magyarország története VII. kötetének nyilvános vitájára. A megbeszélésen Pach Zsigmond Pál igazgató, a sorozat főszerkesztője és Kovács Endre osztályvezető a VI. kötet főszerkesztője elnökölt.

Elsőként a vitára tűzött munka felkért lektorai, *Berend T. Iván* és *Tokody Gyula* mondták el észrevételeiket a mintegy 60 ív terjedelmű, Magyarország 1890—1918 közötti történetét tárgyaló kéziratról.

Berend T. Iván hozzászólását teljes egészében a gazdaságtörténeti fejezeteknek szentelte és kiemelte, hogy bár az elmúlt évtizedben a gazdaságtörténetírás szemléletben, módszerben és tényanyagában egyaránt jelentőset produkált — éppen a kötet szerzői, Katus László, Vörös Antal kutatásai eredményeképpen —, mégis ez az összefoglalás nem egyszerűen összegezése a

korábbiaknak, hanem számos ponton új eredményekkel gazdagítja ismereteinket. Ilyeneként jelölte meg az országon belüli, regionális különbségek bemutatását, olyan modern közgazdasági szempontok figyelembevételét mint pl. az emberi munkaerő mennyiségi alakulását, a szakképzettség változásait. Új szempontokat vet fel a kézirat a Monarchia és Magyarország gazdasági viszonyának vizsgálatában is. Berend hangsúlyozta, hogy a feldolgozás egészét kiemelkedő jelentőségűnek tartja, kritikái megjegyzései a munka alapkoncepciójának megerősítését célozzák. Így kérdésesnek tekinti, helyes-e az a világgazdasági kép, amely csak a gyorsan és lassan fejlődő országok típusát különíti el, hiszen így nagyon eltérő fejlődéstípust képviselő országok kerülnek egy csoportba: pl. a skandináv és a kelet európai országok. Kiemelte, hogy a kézirat még a Monarchia és Magyarország viszonyának vonatkozásában is tud érdemlegesen újat mondani, de e téren bizonyos egyoldalúságokra hívta fel a szerzők figyelmét: a XIX. század még nem a kölcsönös függések korszaka (ez nagyon is modern kategória), a Monarchia és Magyarország viszonyát az egyoldalú függés jellemezte. Vitatta Katus László azon tételét, hogy az állami ipartámogatás helyettesítette az önálló vámterületet, s hogy a Monarchia közös piacon érvényesülő állami ipartámogatás kedvezőbb feltételeket biztosított az ipari fejlődés számára, mint amit az önálló vámterület megengedett volna.

A bíráló az ipari forradalom fogalmát szélesebb értelemben használja, mint a kézirat: (amely az ipar fejlődésén belüli technikai és szerkezeti változásokat tekinti ipari forradalomnak), a gazdasági rendszer egészének meghatározott átalakulását tekinti ipari forradalomnak. Ezt az értelmezést azért látja szerencsésebbnek, mert ebben nyilvánvalóvá válik, hogy Kelet-Európában valójában nem beszélhetünk az ipari forradalom „kiteljesedéséről”, minthogy a régió országai nem váltak ipari államokká.

Tokody Gyula is a munka szemléletének helyességét hangsúlyozta s azokat az újszerű törekvéseket, amelyek a kötet egészét áthatják: igényt a politikai események társadalomtörténeti megalapozására, a mindennapi életforma—életmód bemutatására. Kiemelte a nemzetiség-történeti fejezetek magas színvonalát is. Elismerte, hogy a nemzetközi összefüggések bemutatása, a nemzetközi összehasonlítás szempontjai minden korábbi összefoglalásnál sokkal jobban érvényesülnek a könyvben, mégis e téren további javításokat látott indokoltnak. A társadalomtörténet, a politikai szisztéma (parlamentarizmus stb.), politikai irányzatok vizsgálata nagyobb lehetőséget kínál a nemzetközi viszonyításra. Tokody a továbbiakban kifogásolta, hogy az 1906 utáni fejezetekben a parlamenti politikai küzdelmek egyértelműen dominálnak, anélkül, hogy világos lenne, milyen erők álltak a parlamenti pártok mögött. E kérdésekre a későbbi vita során többen kitértek. *Vörös Károly* utalt arra, hogy a parlamenti harcokban a társadalom elenyészően kis részének politikai törekvései jutottak kifejezésre, s hogy a dualista berendezkedés nem rendelkezett további politikai tartalékkal, jórészt ezért nem volt bővíthető a választójogosultak köre.

Megemlítve, hogy e kérdésben nem alakult ki történetírásunkban konszenzus, a bíráló vitatta a kötetben használt munkásosztály értelmezést. Ő maga az agrárproletariátust a munkásosztály részének tekinti. Ez az értelmezés megváltoztatja a munkásosztály számáról, szervezettségéről, politikai irányzatokhoz tartozásáról alkotott képünket. Illányolta végül az egyház, oktatásügy és a hadügy bővebb tárgyalását.

A felkért bírálók után tizenheten kértek szót a késő estébe nyúló vitán.

Szabad György örömmel nyugtázta, hogy a különféle közelítési módok ellenére az ismeretek egy magas szintjén a tudományos álláspontok közelednek egymáshoz — ennek bizonyítéka a 10 kötetes Magyarország története vitára tűzött 7. kötete. Mindenekelőtt a könyv struktúrájával foglalkozott: az ismeretes szerkesztési problémával, hogy elsődlegesen praktikus okokból a történetileg egy egységet képező 1848—1918 közti korszakot két kötetre kellett bontani. A kéziratnak a századvégről szóló kitűnően sikerült mérlege sokat segít a mesterséges törés áthidalásán, de az indító összegezést, amely fejlődésünk legsajátabb problémáit ragadja meg mesteri fokon (helyes arányba állítva 48 és 67 értelmét és jelentőségét), nem követi egy hasonló

mélységű zárófejezet: a dualizmus kora, annak problémái a kötetben lezáratlanok maradnak, a kor összegezését tartalmazó mérleg elmarad. Szükség van egy záró fejezetre, amely egyben bázisa lehet az ellenforradalmi rendszer történetét tárgyaló 8. kötetnek.

Szabad a továbbiakban gazdaságtörténeti és hatalmpolitikai kérdésekről szövegezett; többek között arról, hogy a dualizmus kori gyors gazdasági növekedés ütemének mérésére különösen a nemzeti jövedelem számítására, az 1880-as évek előtti statisztikai adatainkat alkalmatlannak tartja, s így megalapozatlanoknak az e számításokra építő nemzetközi összehasonlításokat. A hatalmpolitika tárgyalásánál a dinasztia nagy súlyára hívta fel a figyelmet.

Kolossa Tibor észrevételei is főként a gazdaságtörténeti kérdésekre vonatkoztak. Úgy látta, a kötetben viszonylag kis terjedelemben jutott a gazdaságtörténetnek, azon belül viszont a bősséges ismeret- és száanyag az olvashatatlanságig megterheli a szöveget. Ezért javasolta a szöveg olvashatósabbá alakítását, részint a terjedelemben növelésével, részint azzal, hogy a számításokat a szöveghez csatolt külön mellékletekbe foglalják a szerzők. Nem értett egyet Szabad Györggyel, aki tagadta a nemzeti jövedelem számításának lehetőségét. A nemzeti jövedelem számítása általában becslésen alapul (a mai harmadik világ hasonló számításai sem építenek megbízhatóbb statisztikai adatokra), de becslés volt hangsúlyozása mellett sem mondhatunk le a nemzeti jövedelem számításáról, mint gazdasági fejlődésünk fontos tájékoztató értékű mutatójáról. *Puskás Júlia* a mezőgazdasági növekedés vizsgálatának egyes konkrét problémáiról szövegezett és hiányolta a gazdaság- és társadalomtörténeti fejezetek jobb összehangolását.

Niederhauser Emil felhívta a figyelmet arra, hogy a kötetben érvényesülő terjedelmi arányok nem tükrözik a nemzetiségi probléma valóságos arányát a kor történetében. (Hasonló nézetet képviselt *Szász Zoltán* is.) A továbbiakban szerkesztési kérdésekre tért át, s nemcsak a már korábban javasolt zárófejezet szükségességét indokolta fontos szempontokkal, hanem foglalkozott azzal a lehetőséggel, hogy a 7. kötet foglalja össze az egész 48-cal kezdődő korszak gazdaság- és társadalomtörténetét.

Vincze Edit a munkásmozgalom-történeti fejezetekhez fűzött észrevételeket. Nem értett egyet azzal a felfogással, amely a munkásmozgalom történetének korai szakaszában (1868–72) az Általános Munkáségyet hegemon szerepét hangsúlyozza és nem foglalkozik kellőképpen a Farkas Károly képviselte radikális osztályharcos internacionalista irányzattal, amely nem a hazai kispolgárságra és haladó értelmiségre épített, hanem elsősorban a világ proletariátusának forradalmiságára. A hozzászóló fontosnak tartotta annak pontos meghatározását, mit jelent a munkásosztály számára a nemzeti gondolat, mit jelentenek az ilyen kifejezések: „a munkásosztály hazafias érzése.”

Az 1890-es évek agrárszocialista mozgalomban élesebb határt vonna az első szociáldemokrata és a második népi fogantatású (a Várkonyi-féle) szakasz között. Úgy látja, a fejezet szerzője nem bírálja kellőképpen a Várkonyi-féle mozgalmat, s úgy tünteti fel, mintha az képviselte volna a parasztság körében a leghaladóbb törekvéseket. A misszionizmus az indokoltnál nagyobb szerepet kap a szövegben. Nem tartja a témához adekvátnak a szerző helyenként már-már művészi szövegformálását sem. A vita során *Szász Zoltán* mutatott rá arra, hogy az agrárszocialista volt az egyetlen magyar politikai mozgalom a korban, amely nem a kapitalizmus talaján állt, amely nem épült bele az adott társadalmi-politikai struktúrába.

Jemnitz János eltúlozottnak ítélte a szociáldemokrata pártot ért bírálatot az agrár- és a nemzeti kérdés vonatkozásában. A birtokos parasztságot nemcsak Magyarországon, másutt sem sikerült a szocialista munkásmozgalomhoz kapcsolni. S abban sem álltak egyedül a magyarországi szociáldemokraták, hogy nem ismerték fel a nemzeti kérdés súlyát. Hiszen más országokban akik felismerték, rendszerint kiváltak a szociáldemokrata mozgalomból, és a „nemzeti politika” irányába tájékoztódtak. Nem lehetett az adott időszakban a nemzeti törekvéseket a proletár internacionalizmussal összehangba hozni, s ezt jelezni kell.

Litván György főként a századelő politikai történetének néhány jelentős problémáját hiányolta a kötetből. Így többek között annak a kérdésnek vizsgálatát, milyen szerepet játszott

a polgári progresszióban a hazai zsidóság, s szerepük hogyan befolyásolta e mozgalmak helyét a magyar társadalomban. Nem tartotta kielégítőnek a kötet Ady-képét, amely a költő fejlődését túlzottan is a napi politikához kapcsolja; s finomítható a Szabó Ervin-kép is. Szükségesnek tartaná annak hangsúlyozását, hogy 1910 táján határozott cezúra mutatkozott a magyar polgári progresszió történetében. Ekkortájt ismerte fel, hogy a demokratikus ceszarizmusba vetett hit illúzió volt s indult el a nemzeti és progresszív törekvések összekapcsolásának lehetőségét kereső úton.

Hajdú Tibor mint valamennyi előtte szóló, méltatta a kötet pozitív vonásait, és kiemelte, hogy a szintézis a néhány éve megjelent tankönyvhöz viszonyítva tényanyagát és szemléletét tekintve egyaránt határozott előrelépést mutat. De ebben a kéziratban sem sikerült mindenütt leküzdeni a politikátörténet parlamentcentrikusságát. Hiányolta, hogy az 1910-es évek politikai cselekvéseit és hangulatát nem lengi át a ténylegesen voltoknak megfelelően, a közelgő háború árnyéka. Hangsúlyozta, hogy helyenként túlzott a „megértés”, nem domborodik ki eléggé a líráról mozzanat. Megelégedéssel jelezte, hogy a világháborúval foglalkozó fejezet előrelépés a korábbi munkákhoz képest.

Szabó Miklós főként Tokody Gyula egyik tételét vitatva kifejtette: korántsem áll, hogy a politikai erők másutt, Magyarországtól eltérően mind megtalálták volna helyüket a parlamentben. Németországban is jelentős tényezők szorultak ki onnan. A kötet nagy érdeme, hogy (legalábbis az 1905-ig terjedő fejezetekben) a „kívülrekedt” törekvéseket is sikerült ábrázolnia. Az első világháborút megelőző években azonban a polgári radikalizmus csak annyiban kap helyet a kötet lapjain, amennyiben a munkásmozgalomhoz kapcsolódik, s amennyiben résztvesz a parlamenti harcokban. A megújult konzervativizmus is bővebb kifejtést igényel, az nem azonos a parlamenti pártokban képviselt konzervatív törekvésekkel; az antiszemitizmus a századfordulón a politikai katolicizmus domináns elemévé válik, de még nem szerepel a hivatalos politikában, a kötetből azonban nem maradhat ki, mint ahogy a szabadkőművességgel is foglalkoznia kell.

Nagyon szerencsésnek s a koalíciós kormány bukásáig feltétlenül érvényesnek tartja azt a meghatározást, hogy nálunk a pártrendszer bipoláris volt, de nem jött létre szabályszerű parlamenti váltógazdaság. A koalíciós korszak után azonban átalakult a magyar pártstruktúra: fokozatosan létrejött a nagy kormányzó párt, amellyel szemben az ellenzék egyre jelentéktelenebbé vált — e vonatkozásban is előrevetítve az ellenforradalmi rendszer politikai struktúrájának egy sajátosságát. *L. Nagy Zsuzsa* is a 8. kötet jobb előkészítését kívánta a 7. kötet szerzőköllektívájától, egyben kiemelte a századvég ábrázolásának magas szakmai színvonalát. Kritikai megjegyzései az első világháborúval foglalkozó fejezetre vonatkoztak.

Farkas Márton és *Gonda Imre* a világháború kérdéseivel foglalkoztak. *Farkas Márton* hiányolta a hadtörténeti események pontosabb ábrázolását, továbbá annak vizsgálatát, hogy a birodalom hadserege és hadvezetése hogyan látta el védelmi feladatait, hogyan szolgálta az imperialista Monarchia katonai céljait, milyen volt felszereltsége. *Gonda Imre* a politikátörténet, az összmonarchiai összefüggések mélyebb ábrázolását javasolta a szerzőnek, külön hangsúlyozva a cseh vonatkozások kidolgozását.

Jeszenszky Géza főként Magyarország angol megítélésének kérdéseivel foglalkozott a századforduló éveiben. *Mérei Klára* elsősorban a nyelvi megformálás problémáira, *Varga László* néhány kisebb társadalomtörténeti kérdésre tért ki felszólalásában.

A szerzők megköszönve az elismerő véleményeket, a hasznos kritikai megjegyzéseket és javaslatokat, válaszukban csak néhány, a vita előterében álló kérdésre tértek ki részletesen.

Katus László azért látja indokoltnak, hogy az ipari forradalom fogalmát szűkebb értelemben használja, mert a Monarchiában a nyugattól eltérő az ipari forradalom szektorális megoszlása, s a Berend T. Iván javasolta szélesebb értelmezésben „Az ipari forradalom kezdetei” c. fejezet csak a mezőgazdaság átalakulásával és az infrastruktúra kiépítésével foglalkoznék. A nemzeti jövedelem számítással kapcsolatos aggályokat megfontolandónak tartja, de az általa használt

nemzeti jövedelem számítás csak akkor lenne tudományosan alkalmazhatatlan, ha az összehasonlított területeken az ilyen számítások nem a mienkhez hasonlóan becslésen alapulnának.

Dolmányos István az Ady-vitához szolt, arról a problémáról, hogy Ady és a korabeli polgári progresszió megbecsülését hogyan lehet összekapcsolni az Ady-kritikával. E záró felszólalásakor megjegyzéseket tett más fejezetekkel kapcsolatban: így bírálta, hogy a munkásmozgalm története sokhelyütt töredékes, nem szerves része a kor köztörténetének, s a világháborús években nem kap a välóságosnak megfelelő súlyt. A polgári pártok kritikája nem elég következetes, nem kapcsolódik kellőképpen konkrét politikai lépéseikhez.

A kötet szerkesztője, *Hanák Péter* a további munkálatok, a végleges szöveg kialakítása, a szerkesztés szempontjából roppant nagy jelentőséget tulajdonított a lefolytatott vitának, az elhangzott vélemények mindegyikét hasznosíthatónak tartotta. A vita tanúsága alapján is úgy látta, hogy a kötet egészében véve magas színvonalú szintézise az 1890—1918 közti korszak történetének. Szemléletükben a gazdaság- és társadalomtörténeti részek a legkorszerűbbek, módszerükben és eredményeikben e részeknek sikerült a legtöbb újat nyújtani. A politikátörténet arányai nem mindenütt kielégítőek. Itt érvényesült leginkább a múlt, a politikátörténet parlamentcentrikus szemlélete, a korábban megírt munkák hatása.

A továbbiakban az egyes felmerült vitakérdésekben foglalt állást: ezek közül kiemelni a nemzeti jövedelem számításának problémáját. Indokoltnak tartotta Szabad György fenn tartásait, főként a bázis vonatkozásában, de azt mondta, vannak megbízható, a növekedés egészére jellemző adatsorok: így a lóerőszám emelkedése, a külkereskedelmi arányok változása, az infrastrukturális beruházások emelkedése stb. — s ezek egybeesnek a Katus László által számolt nemzeti jövedelem emelkedési arányokkal.

Egyetértett azzal, hogy az egyetemestörténeti szemlélet fokozott érvényesítésére van szükség, s rövidíteni lehet a parlament- illetve párttörténet leírását. Célszerűnek látja a visszatérést az óliberalizmus fogalmára, mely az ideológiájában liberális, funkciójában állammegőrző konzervatívizmus megjelölésére szolgálna. Maga is indokoltnak tartja egy zárófejezet beiktatását.

Pach Zsigmond Pál zárszavában leszögezte, hogy a kötet egészében jó, nyitányában kiváló, zárórészeiben még nem elég magas színvonalú munka. A vita, amely szinte minden részletre kitért, igen hasznos volt. Kifejtette, hogy a kötetek jobb összekapcsolása érdekében a szomszédos kötetek szerzőit és szerkesztőit meg kell hívni a vitákra. Rámutatott arra, hogy az összehasonlító módszer, az egyetemes szemlélet fokozott érvényesítésére is gondot kell fordítani. Kitért Közép- és Kelet-Európa történeti-földrajzi meghatározására; a napi események és a hosszútávú folyamatok összekapcsolásának kérdésre, hangsúlyozva, hogy az eseményekből kell kibontani a mélyebb történeti összefüggéseket, lehetőleg úgy, hogy az olvasó egyben a történet drámai izalmát is érzékelje. A zárófejezetnek érzékeltetni kell az elkövetkező fejleményeket is. A periodizáció kapcsán leszögezte: olyan korszakhatár legyen 1890, hogy az olvasó ne akarja azt 1848-cal, vagy 1918-cal párhuzamba állítani.

Az egészében kiegyensúlyozott munkán belül egyoldalúságok is vannak. A dualizmus kritikájánál helyesebb arányokat kell kidolgozni, mind a „kölcsonös függőség”, mind az SzDP vonatkozásában. A gazdasági fejlődésben a porosz út, amerikai típusú tendenciák megfelelő szerepeltetése szükséges, s a modern módszereket kritikailag kell adaptálni. A minőségi elemzés és a kvantitatív analízis egybekapcsolására van szükség. A továbbiakban fontosnak tartotta, hogy az új konzervatív irányok kifejlődésének elemzésénél nagyobb súlyt kapjon a majdani forradalom erőinek megjelenése.

Végül leszögezte: jó, egyes részeiben a magas átlagszínvonalat még el nem érő szöveg készült el, melynek javításához a mai vita határozottan segítséget nyújtott. A vita egyben előmozdította azt az érvényesítési folyamatot is, amelyben a magyar marxista történettudomány képviselői mind közelebb kerülnek egymáshoz.

Somogyi Éva—Szász Zoltán

РЕЗЮМЕ

Г. Есенски: Британское министерство иностранных дел и Венгрия. 1890—1914

Статья, на основании донесений венских и будапештских дипломатов, исследует проблему: можно ли говорить о последовательной политической линии, о «венгерской политике», британского министерства иностранных дел в отношении Венгрии в предшествующие первой мировой войне двадцать пять лет?

Венгрия в то время была составной частью Габсбургской Монархии, и в англо—венгерских отношениях в Лондоне самостоятельности было немного, но дипломаты и министерские чиновники имели определенное мнение о наиболее важных политических вопросах (австро—венгерские отношения, усиливающиеся стремления венгров к независимости, вопрос о национальностях), и под влиянием различного рода внешних и внутренних причин, можно пронаблюдать, как эти мнения изменялись.

В исследуемый период основным принципом британской политики была доктрина о необходимости существования Габсбургской Монархии в Европе. В 1890-е годы английские дипломаты желали сохранения дуалистической системы без всяких изменений и поэтому неприязненно смотрели на политические направления, требовавшие полной независимости Венгрии, а также на движения национальностей в Венгрии, тяготеющих к соседним государствам. С таким же чувством они смотрели и на попытки венгерской правительственной партии, стремящейся на основании соглашения 1867 года усилить венгерское влияние во всей Монархии. Однако, после 1897 года, когда национальные конфликты в Австрии стали создавать длительные политические кризисы, и даже сама распад Монархии казался возможным, английская политика стала ожидать от кажущейся крепкой Венгрии спасения Монархии.

Однако в начале XX века в оппозиционных партиях Венгрии усилились национальные требования, что в 1903—1906 гг. привело к ряду тяжёлых политических кризисов. С этим и надежды Англии на поддержку Венгрией сильной монархии потерпели крах.

После 1906 года британская политика считает главной своей целью отражение угрожающей опасности со стороны Германии. Используя это, венгрии предложили Англии, чтобы она поддержала отход Венгрии от Австрии, утверждая при этом, что конфедерация балканских стран во главе с сильной Венгрией в состоянии противостоять агрессивным планам Германии в Юго-Восточной Европе. После некоторых колебаний министерство иностранных дел отклонило этот проект, так как связь антанты с Россией казалась несравнимо выгодней.

После разделения Европы на две группы держав, британская политика не стремилась ни к «переманиванию» Австро—Венгрии, ни к тому, чтобы развалить её, к тому же Грей не желал нарушения равновесия держав. Это в свою очередь исключало возможную поддержку венгерской независимой политики против Тройственного Союза.

После 1907 года (главным образом, под влиянием В. Стида, и Р. В. Сетон-Ветсона) как официальная, так и не официальная Англия все более критически оценивает проводимую венграми политику по отношению к национальностям в Венгрии. Однако это никак не распространялось на новые союзные отношения Великобритани. Нет никаких данных о том, чтобы британское министерство иностранных дел перед 1914 годом проявляло бы жегание помочь распадению Австро-Венгерской Монархии или поддерживало бы практически движения национальностей в Венгрии с целью ослабления Германии или вследствие признания принципов о национальностях.

Д. Сабо: Образование народной партии

В конце января 1895 года на политической арене в Венгрии появилась новая партия, народная партия. Эта партия в публицистике обычно называемая народной католической партией, была создана политиками, выступавшими против церковно-политических законопроектов либерального правительства, против либеральной идеологии и политической системы в Венгрии в целом.

В статье исследуются двое политические группировки, из которых была создана новая антилиберальная партия.

Известнее из них была группировка, образовавшаяся внутри церковно-политической оппозиции палаты магнатов. Инициативная группа, возглавляемая Нандором Зичи и Миклошем Морицом Эстерхази, в сотрудничестве с твердолобым большинством церковно-политической оппозиции и епископством; разработала, расходящуюся лишь в частностях, новую политическую линию, которая уже сама в себе несла специфические идеологические и организационные черты неоконсерватизма.

Другую группировку, её основы автор обнаруживает в созданной в 80-х годах партии антисемитов, в выступившем против церковно-политических законов низшем слое клира, а также в объединяющих последние, кружках «Magyar Állam» и «Magyar Néplap».

В статье показывается, как эти две группировки, стоящие на страже венгерского политического католицизма, объединяются в некоторых акциях, и как они, расходясь в частностях, влияют друг на друга, вплоть до того времени, когда после утверждения трёх церковных законов, из объединения этих двух группировок возникает народная партия.

В заключении автор анализирует политическую программу новой партии, намекая народные и заграничные корни отдельных пунктов программы.

SUMMARIES

G. Jeszenszky: The "Hungarian policy" of the British Foreign Office, 1890—1914

Mainly on the basis of the diplomatic dispatches received from the British Embassy in Vienna and the Consulate-General in Budapest, the article tries to find out if the Foreign Office had any consistent line, let alone policy, towards Hungary (as a constituent kingdom of the Austro-Hungarian Monarchy) in the 25 years previous to World War I.

As during this period very few decisions were made in Downing Street specifically on Hungary, the answer should be in the negative. On the other hand, however, both the diplomatists (e.g. Monson, Rumbold, Goschen, E. Howard) and the members of the Foreign Office (e.g. Eyre Crowe, A. Nicolson, G. P. Clerk) formed definite views on the various political problems of Hungary, notably on the wrangles with Austria, on the growth of the separatist tendencies among the Hungarians, and on the question of the Hungarian nationalities. Their changing attitudes show certain definite trends, which might be called a "Hungarian policy".

The paramount consideration of British policy towards Austria-Hungary during these years was still the old doctrine of the necessity to preserve the unity and strength of the Monarchy as a European Great Power. In the 1890s the British favoured the dualist arrangement between the two halves of the Monarchy, and condemned not only the Hungarian Party of Independence, but also the aspirations of the governing Hungarian Liberal Party "to transfer the political centre of gravity from Vienna to Pest". When after 1897 Austria became paralysed by her internal national conflicts, Hungary seemed to offer the only stable force capable of maintaining the Monarchy, consequently British diplomacy began to look with more favour upon the Hungarian national aspiration, provided they did not go beyond the framework of the 1867 *Ausgleich*.

Between 1903 and 1906 the growing popularity of the nationalist demands of the Hungarian Opposition parties led to a series of crises, and they shattered the British hopes of a strong Habsburg Monarchy, based on Hungary.

The growing awareness of Germany as a force threatening British interests, noticeable after 1906, led some Hungarians to try to win Britain over to a policy of cultivating the separatist tendencies of Hungary, arguing that the best obstacle in the way of the aggressive plans of Germany in the South-East of Europe would be an association of Balkan countries, led by Hungary. After some wavering the Foreign Office declined the offer; the *entente* with Russia was incomparably more promising.

Europe falling into two separate groups of powers did not lead on Britain's part to work either for the winning over, or for the dissolution of Austria-Hungary: Grey was happy with the existing equilibrium of forces and had no wish to undermine the weak but functioning Triple Alliance. This new version of the doctrine of the balance of power doomed both Sir F. Cartwright's plan to detach the Monarchy from Germany, and the more adventurous schemes of encouraging Hungary to follow an independent course in foreign policy.

It is true that after 1907, mainly under the influence of W. Steed and R. W. Seton-Watson, both official and unofficial British reactions to the Hungarian harassing of the Hungarian Roumanians, Serbs and Slovaks became increasingly critical, but they were not the direct results of Britain's new foreign alignments, only the earlier considerations telling in favour of the Hungarians rather than the nationalities ceased to operate. But up to 1914 the Foreign Office — according to the existing evidence — never contemplated to help the break-up of the Monarchy, of the practical support of the nationalities of Hungary, either as a means of weakening Germany, or as an espousal of the doctrine of nationality.

D. Szabó: The Establishment of the People's Party

At the end of January 1895 a new party, called the People's Party, appeared in the Hungarian political arena also called by most publicists Catholic. It was created by those politicians who were against the bills of the liberal government in ecclesiastical policy, and the very ideology of Liberalism, as well as against the given political system of the country.

The study, while discussing the prehistory of the party, deals with those two political factions that were the ancestors of the new anti-liberal party.

The better-known of these two was created within the opposition in the field of ecclesiastical policy in the Upper House. The activists, led by Zichy Nándor and Eszterházy Miklós Móric developed gradually a partly different political line in cooperation with the ultra-conservative majority of the Upper House opposition and the episcopacy, and this new line was already characterized by the ideological and organizational features of neo-Conservatism.

The other group or trend forming the basis of the party had its roots in the Anti-Semitic Party of the eighties, in the lower clergy standing against and opposing the laws of ecclesiastical policy and in the circles around the papers *Magyar Állam* and *Magyar Néplap* uniting all these forces, the author states.

He illustrates also how these two factions of Hungarian political Catholicism met in joint actions now and then, and how the partly differing ideas of the two groups practiced influence on one another up to the day when after the ratification of the first three laws of ecclesiastical policy the two trends united under the name of People's Party.

Finally, the author analyses the political programme of the new political party, pointing out the domestic and foreign roots of the individual items or ideas.